

Vigdis Fjellheim: Akersgata 42, 2011. Foto: Behzad Farazollahi

De fysiske sporene

Beate Petersen

I en serie kulltegninger har Vigdis Fjellheim dokumentert ødeleggelsene etter bomben i Regjeringskvartalet. Gjennom utvalget av motiver tematiserer hun blant annet forholdet mellom avstand og nærhet.

Når byen er gjenoppbygget, hvilke bilder velger vi for å minnes det som skjedde? Hvilke bilder anser man som representative for en hendelse, og hvilke godtar man ikke? Det er blant de spørsmålene Vigdis Fjellheim ønsket å stille med de seks kulltegningene hun viste på Tegnebiennalen i år, og som gjenga detaljer fra høyblokken, gjenstandene Riksarkivaren hadde tatt vare på, blomstene som var visnet på Youngstorget og vinduene som var blåst ut i Venstres Hus og erstattet med gule plater.

– Hva fikk deg til å velge en så ladet motivkrets?

– Jeg arbeidet allerede med tegninger knyttet til katastrofer og terrorhandlinger andre steder i verden. Bombeangrepet skjedde like ved atelieret mitt, og støv fra eksplosjonen seiv inn i arbeidsrommet og la seg over de tegningene jeg allerede hadde laget. Så det ville nesten vært unaturlig om jeg ikke tok fatt i dette. Det lå så langt fremme i bevisstheten. Alle følte at de hadde et eierskap til det som hadde skjedd.

– Jeg opplevde det også som veldig sterkt å gå rundt i nabolaget og observere vinduene som ikke fantes lenger, platene som erstattet de knuste glassene, disse stadige påminnelsene om det som hadde hendt. Og dette er minnefremstillinger som tekst ikke kan fremkalle på samme måte som bilder.

Nærhet krever avstand

– I sin anmeldelse av Tegnebiennalen skriver Mona

Pahle Bjerke at «Fjellheims mørke tegninger, som likner uklare, gulnede fotografier, viser det smertefulle ved at denne hendelsen er i ferd med gli inn i historien: Byens synlige arr vil snart være borte, og de vonde bildene vil henge igjen i oss nettopp som slike gamle, uklare fotografier.» Var det noe du tenkte på?

– At kulltegningene, når de viskes helt ned, kan få det uttrykket gamle, gulnede fotografier har, og slik henviser til hendelser som ligger tilbake i tid, til minner som skal arkiveres, det tenkte jeg på. Vi vet ennå ikke hvordan Norge vil påvirkes av denne hendelsen. Det å gjøre et bevisst utvalg fra massen av inntrykk, å bruke tid på å gjengi det og å insistere på at akkurat disse motivene gjelder, er ytringer som kan inngå i de kollektive minnene om tragedien.

Tidlig tidspunkt

– Hvilke eventuelle begrensninger pålegger man seg selv når man velger en så grusom hendelse som utgangspunkt?

– Det er vanskelig å ta tak i noe som er så nært for mange på et så tidlig tidspunkt. De bildene jeg brukte som forelegg før dette skjedde, var mye voldsommere, og inkluderte i langt større grad mennesker eller figurer enn de jeg tok utgangspunkt i etterpå. Mens jeg eksempelvis skildret blødende skikkelser på Tahrirplassen, tegnet jeg bare bygninger og gjenstander herfra. Og det er en interessant observasjon: at vi godtar fotografiene av voldshendelser når de er langt unna, men når de skjer her, og de døde kroppene befinner seg på Utøya, oppleves det som smakløst og uakseptabelt å skulle bruke dem. Med andre ord, når noe kommer nærmere geografisk, trengs det større distanse. Man får et sterkere behov for ikke å trække feil. Jeg tror at det er en naturlig reaksjon. Man trenger ikke å tenke at vi er grusomme av den grunn.

Frykten for det banale

– Hva tenker du at kunsten kan bidra med i diskusjonen rundt 22. juli?

– Det dreier seg om hvilke bilder man vil huske fra denne tiden. Vil man huske rosetoget? Breiviks ansikt? Som kunstner er man med på å skape de kollektive minnefremstillingene, og da er det viktig at det finnes alternativer til den ofte sensasjonspregede vinklingen massemedia tilbyr. Derfor burde man også tørre å ta tak i en slik hendelse, selv om det er problematisk og kan oppfattes som banalt, for raskt eller for nært. Det er farligere å lage noe der man åpenbart profiterer på tragedien.

Fjellheim forteller at hos Riksarkivaren ved Sognsvann var hyllemeter på hyllemeter fylt med bamses og brev fra minneplassen utenfor domkirken.

– Så hvis man skal snakke om banaliteter, er dette arkivet fullt av det. Samtidig er det et helt direkte uttrykk for det man bar på på den tiden. For meg var det imidlertid ikke noe poeng i å forsterke det sentimentale, mine tegninger er snarere dokumenterende.

– I begynnelsen, rett etter terrorangrepet, sto traumet i fokus. Men hva nå, når ting har lagt seg, og man har begynt å observere de endringene denne hendelsen har ført til i samfunnet?

– Først ble vi blendet av nasjonens fortreffelighet: at vi møtte hat med kjærlighet. Men nå har det snart gått ett år, og det burde være mulig å komme med mer kritiske og eksplisitt politiske ytringer. Det betyr ikke at man ikke skal ta hensyn til ofrene og de pårørende. Men man må snakke om det som har skjedd som et faktisk samfunnsproblem. Det må også sees i sammenheng med utviklingen i resten av Europa, der det blant annet kommer til uttrykk gjennom et økende fremmedhat.